УДК 338.124.4

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ВИРОБНИЧО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

© 2016 **РАЙЧЕВА Л. І.**

УДК 338.124.4

Райчева Л. І. Формалізація елементів механізму розвитку машинобудівної галузі в умовах виробничо-економічної кризи

Метою статті є формалізація елементів механізму розвитку машинобудівної галузі в умовах виробничо-економічної кризи, які здатні в сукупності та взаємодії не тільки вивести галузь із кризи, але й попередити майбутні дестабілізуючі процеси її функціонування. Запропоновано комплексний механізм розвитку машинобудування в умовах виробничо-економічної кризи, який ґрунтується на інтеграції інструментів державної політики. Удосконалення механізму розвитку машинобудування запропоновано реалізовувати за такими напрямами: застосування методичного підходу до ранньої діагностики ознак та симптомів кризи; забезпечення політичної та макроекономічної стабільності; реформування податкового законодавства через впровадження системи пільг та преференцій; стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів; удосконалення зовнішньоекономічної політики держави; розвиток практики держзакупівель та держзамовлень в окремих підгалузях машинобудівного комплексу. Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є деталізація організаційно-інформаційного забезпечення механізму розвитку машинобудування в умовах виробничо-економічної кризи.

Ключові слова: *механізм, розвиток, машинобудування, криза, державне регулювання, політика.*
Рис.: *1.* ***Бібл.:*** *10.*

Райчева Лариса Іванівна *– аспірантка, Донбаська державна машинобудівна академія (вул. Академічна, 72, м. Краматорськ, Донецька обл., 84313, Україна)*
E-mail: *snezhana_pipko@mail.ru*

УДК 338.124.4

Райчева Л. И. Формализация элементов механизма развития машиностроительной отрасли в условиях производственно-экономического кризиса

Целью статьи является формализация элементов механизма развития машиностроительной отрасли в условиях производственно-экономического кризиса, которые способны в совокупности и взаимодействии не только вывести отрасль из кризиса, но и предупредить будущие дестабилизирующие процессы ее функционирования. Предложен комплексный механизм развития машиностроения в условиях производственно-экономического кризиса, который основывается на интеграции инструментов государственной политики. Совершенствование механизма развития машиностроения предложено реализовывать по следующим направлениям: применение методического подхода к ранней диагностике признаков и симптомов кризиса; обеспечение политической и макроэкономической стабильности; реформирование налогового законодательства путем внедрения системы льгот и преференций; стимулирование инвестиционно-инновационных процессов; совершенствование внешнеэкономической политики государства; развитие практики госзакупок и госзаказов в отдельных подотраслях машиностроительного комплекса. Перспективой дальнейших исследований в данном направлении является детализация организационно-информационного обеспечения механизма развития машиностроения в условиях производственно-экономического кризиса.

Ключевые слова: *механизм, развитие, машиностроение, кризис, государственное регулирование, политика.*
Рис.: *1.* ***Библ.:*** *10.*

Райчева Лариса Ивановна *– аспирантка, Донбасская государственная машиностроительная академия (ул. Академическая, 72, г. Краматорск, Донецкая обл., 84313, Украина)*
E-mail: *snezhana_pipko@mail.ru*

UDC 338.124.4

Raycheva L. I. Formalizing the Elements of the Mechanism for Development of Machine-Building Industry Sector in Conditions of the Productive-Economic Crisis

The article is concerned with formalization of elements of the mechanism for development of machine-building industry sector in conditions of the productive-economic crisis that can both in aggregate and in interaction not only lead this industry sector out of crisis, but also prevent future destabilizing processes in the functioning of this sector. A comprehensive mechanism for development of machine-building in conditions of the productive-economic crisis has been proposed, which is based on integration of the State policy tools. It has been proposed to implement perfection of the mechanism for development of machine-building in the following directions: using a methodical approach to early detection of signs and symptoms of crisis; ensuring political and macroeconomic stability; reforming tax legislation by introducing a system of privileges and preferences; stimulating investment and innovation processes; improving the external economic policy of the State; developing the practice of public procurement and the State orders in selected sub-sectors of the machine-building complex. Prospect for further research in this direction will be detailed elaborating the organizational-information support of the mechanism for development of machine-building in conditions of the production-economic crisis.

Keywords: *mechanism, development, machine-building, crisis, the State regulation, policy.*
Fig.: *1.* ***Bibl.:*** *10.*

Raycheva Larysa I. *– Postgraduate Student, Donbass State Academy of Machine Building (72 Akademichna Str., Kramatorsk Donetska obl., 84313, Ukraine)*
E-mail: *snezhana_pipko@mail.ru*

На тлі сучасної системної кризи у країні реалізація механізму розвитку машинобудування зазнає труднощів не тільки через чинники екзогенного впливу, а й внаслідок недосконалої, не адекватної вимогам часу структури такого механізму. Відсутні дієві методи та засоби зупинення дестабілізуючих процесів, нерезультативними є організаційне та правове забезпечення розвитку машинобудівної галузі в умовах кризи. Разом з тим, розвиток галузі потребує визначення оновлених пріоритетів, формування загальної програми державного регулювання, яка залежить від взаємодії та узгодженості елементів механізму. Додержуючись думки відносно необхідності посилення державного впливу в кризові періоди на розвиток національної економіки і галузевий розвиток тощо, бачиться актуальним удосконалення системи методів, засобів, інструментів та важелів регулювання з боку держави, які у сукупності здатні вивести вітчизняне машинобудування на шлях

інтенсивного розвитку, поновити тим самим темпи економічного зростання України, забезпечити її конкурентоздатність на міжнародному ринку високотехнологічної продукції.

Дослідженням проблем розвитку машинобудування завжди приділялася значна увага у вітчизняній науці. Серед авторів останнього п'ятиріччя можна відзначити таких: Азарян О. М. [1], Бояринова К. О. [2], Ватаманюк-Зелінська У. З. [3], Дикань В. В. [4], Мельник Л. М. [5], Мехович С. А. [6], Набок Є. В. [7], Попова А. О. [8], Романенко В. А. [9]. Віддаючи належне зробленому авторами внеску, слід відзначити фрагментарність досліджень механізму державного регулювання галузі на засадах патоекономіки, тобто ранньої діагностики її «хвороб», забезпеченні профілактичних та відновлюваних заходів, застосуванні антикризових державних програм підтримки машинобудування.

Метою статті є формалізація елементів механізму розвитку машинобудівної галузі в умовах виробничо-економічної кризи, які здатні в сукупності та взаємодії не тільки вивести галузь із кризи, але й попередити майбутні дестабілізуючі процеси її функціонування.

Врівноважений механізм розвитку машинобудування за допомогою реалізації зваженої державної програми уможливлює поштовх не тільки галузевого розвитку, а й всієї національної економіки за рахунок створення сприятливого середовища. Наразі проблеми державної підтримки машинобудування полягають не тільки в обмеженні спроможності бюджетного фінансування, а й у нерезультативності чинної податкової, інвестиційно-інноваційної, фінансово-кредитної, зовнішньоекономічної, соціальної політики держави, які не вирішують проблем галузі в подоланні кризових явищ. При цьому, рушійною силою має виступати весь комплекс діючих інструментів. Запорукою сталого галузевого розвитку є комплексне врахування впливу макро та мезоекономічних умов функціонування, інтеграційне впровадження результативних заходів попередження та протидії негативним зовнішнім реаліям. Державне та галузеве керівництво має своєчасно реагувати на перші ознаки кризи, впроваджуючи відповідні програми розвитку, формуючи законодавче та нормативне середовище оздоровлення машинобудування.

Особливостями сучасного етапу розвитку машинобудування України, що обумовлюють необхідність впровадження визначального впливу з боку держави і вибір інструментів регулювання, є:

- макроекономічна та політична нестабільність, що підвищують інвестиційні ризики;
- високий відсоток зносу виробничих фондів та обмеженість коштів на їх оновлення;
- низька конкурентоспроможність машинобудівної продукції на європейських ринках внаслідок недосконалості її технічних, технологічних властивостей, цінових характеристик;
- відсутність дієвих податкових стимулів, за допомогою яких уможливлюватиметься зростання обсягів виробництва;
- неефективна кредитна політика держави щодо фінансування діяльності галузевих підприємств в умовах кризи та нагальної потреби у фінансових ресурсах.

Відповідно, механізм розвитку машинобудування має охоплювати низку методів та інструментів різного спрямування.

Формалізація елементів механізму розвитку машинобудування в умовах виробничо-економічної кризи та його результат – антикризова програма розвитку машинобудівної галузі – передбачає формування об'єкта та суб'єкта, мети та завдань, методів та інструментів, нормативно-правового, організаційного та інформаційного забезпечення, що в сукупності покликані забезпечити пріоритети розвитку галузі через виконання окремих процедур державного регулювання.

Об'єктами пропонованого механізму є умови, в яких розвивається вітчизняний машинобудівний комплекс. Тобто об'єктом державного впливу, на наш погляд, доцільно визначати не саму галузь, а безпосередньо кризове поле, де з'являються ускладнення функціонування та проблеми розвитку машинобудування.

Суб'єктами механізму є державні законодавчі органи та інститути, галузеве керівництво.

При виконанні мети механізму забезпечення сталого розвитку машинобудування в умовах біфуркаційних процесів передбачається послідовна реалізація функцій державного регулювання:

- прогнозування і моделювання кризових явищ на основі методичного підходу до діагностування кризи розвитку галузі;
- планування напрямів антикризової державної політики підтримки машинобудування через визначення інструментів, методів та важелів впливу з боку держави;
- організація, координація та контроль реалізації положень антикризової державної політики підтримки машинобудування через систему нормативно-законодавчого, організаційного та інформаційного забезпечення.

Формулювання завдань, що стоять перед суб'єктами механізму розвитку машинобудування в умовах виробничо-економічної кризи, мають полягати, на нашу думку, у такому:

- впровадження методичного підґрунтя передбачення ранніх ознак і симптомів кризи галузі;
- реформування й розвиток антикризового законодавства та державних регулюючих актів, що спрямовані на: формування результативної зовнішньоекономічної політики задля зростання обсягів експорту машинобудівної продукції; забезпечення сприятливого інвестиційного клімату на ринку машинобудування, що уможливлюватиме залучення інвестицій та оновлення виробничих фондів; підвищення результативності інноваційної політики через стимулювання промислових досліджень, удосконалення технологій, обґрунтованих заходів із стандартизації та сертифікації; зміну структурно-галузевої полі-

тики в напрямі підтримки високотехнологічних галузей, до яких належить машинобудування, та їх ресурсної бази гірничо-металургійного комплексу; реформування податкового законодавства в напрямі мотивування виробників до нарощення обсягів виробництва високотехнологічної продукції та оновлення виробничої бази за рахунок амортизаційної політики; формування передумов пільгового кредитування та інвестування фінансовими установами підприємств машинобудівної галузі;

- організація оптимальної системи інститутів державного регулювання, здатної забезпечувати координацію та нагляд за реалізацією антикризової програми розвитку машинобудування та своєчасно виявляти відхилення від запланованих заходів, коригувати напрями подолання ранніх ознак і симптомів кризи у галузі.

Визначивши об'єкт, суб'єктів, мету, завдання та функції механізму розвитку машинобудування України, слід більш докладно зупинитися на методах та інструментах означеного механізму.

Інструментами механізму, як засіб вирішення проблем машинобудування, будемо вважати грошово-кредитну, податкову, інвестиційно-інноваційну, зовнішньоекономічну, бюджету, структурно-галузеву політику.

Ефективна відсоткова політика в наданні кредитів у сучасних умовах є каталізатором поповнення фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, які формують передумови для забезпечення достатнього фінансування їх діяльності. Проте, як свідчить теорія фінансового менеджменту, відсоткова ставка за кредитами не має перевищувати рівень економічної рентабельності підприємств, адже у протилежному випадку залучення позикових коштів буде викликати зниження ефективності функціонування господарських структур. Тому пропонується при визначенні розмірів ставки кредитування враховувати рівень рентабельності машинобудівної галузі. Наразі рентабельність у машинобудуванні є значно нижчою, ніж відсоткова ставка за кредитами нефінансовим корпораціям. Враховуючи залежність кредитної ставки комерційних банків від облікової та від «коридору» процентних ставок за операціями постійного доступу (кредити центрального банку овернайт і депозитні сертифікати на цей термін), слід їх вказати також як важелі механізму розвитку машинобудування. Щодо політики регулювання облікової ставки, відзначено позитивну тенденцію у 2016 р. Так, після підвищення облікової ставки 4 березня 2015 р. до 30% відбулося поступове її зниження. Рішенням Правління Національного банку України від 27 жовтня 2016 р. № 372-рш «Про розмір облікової ставки» [10] вона встановлена на рівні 14%. Звісно, такий розмір облікової ставки є значно вищим, ніж у докризовий період, проте позитивна динаміка дає сподівання щодо відновлення активності кредитування галузей національної економіки. Наразі різницю між ринковою та пільговою кредитною ставкою для машинобудування можливо компенсувати за рахунок бюджетних коштів.

Окрім важеля облікової ставки, можливо застосовувати більш жорсткий «коридор» процентних ставок для машинобудування, який обмежує коливання процентних ставок на міжбанківському кредитному ринку навколо ключової ставки. Означене сприятиме зниженню вартості кредитних ресурсів та підтримуватиме розвиток машинобудівної галузі.

Таким чином, у межах грошово-кредитної політики може застосовуватися метод пільгового кредитування комерційними банками машинобудівних підприємств, а важелями впливу будуть виступати: встановлення жорсткого «коридору» процентних ставок і зниження облікової ставки.

Податкова політика є не менш важливим інструментом державного регулювання галузевого розвитку. Рівень оподаткування, склад системи податків та податкових пільг впливають на ділову активність суб'єктів господарювання, стимулює окремі напрями розвитку (певні галузеві пріоритети, інвестиційні та інноваційні аспекти діяльності та ін.). На жаль, наразі реформування податкового законодавства так і не створило передумов привабливого податкового середовища України, адже фіскальна функція оподаткування є превалюючою над стимулюючою через брак коштів для фінансування бюджетних видатків та перманентний бюджетний дефіцит. Проте, на наш погляд, оптимальна структура та рівень податків збільшуватиме базу оподаткування та абсолютну суму надходжень до бюджету через нарощення обсягів виробництва, виведення з тіньового сектора частини функціонуючих організацій.

Розробка та впровадження галузевих податкових пільг і преференцій є методом непрямої державної підтримки машинобудування, адже події останніх років у макроекономічній сфері (інфляція, падіння попиту, спад металургійного виробництва, зростаючі ціни на сировину), політична ситуація та погіршення зовнішньоекономічних зв'язків із Росією, як основним зовнішнім споживачем машинобудівної продукції, позначилися на обсягах грошових надходжень галузевих підприємств і зростанні потреби у фінансовому забезпеченні.

Розглядаючи інвестиційно-інноваційну політику держави, слід окремо зупинитися на створенні сприятливого інвестиційного клімату та активізації інноваційної активності в галузі, хоча зв'язок інвестицій та інновацій у машинобудуванні значний через необхідність підвищення технічного та технологічного рівня продукції, що потребує додаткових інвестиційних вливань у розвиток виробничих фондів та технологій. Як зазначалося нами в попередніх дослідженнях, застарілі виробничі фонди в машинобудівній галузі та завеликий їх знос знижують якісні параметри продукції, обумовлюють значні ресурсні витрати, не дозволяють конкурувати з провідними європейськими виробниками.

Стабілізація макроекономічної ситуації, врегулювання політичного та військового конфлікту на сході, налагодження зовнішньоекономічних зав'язків є важливими чинниками активізації інвестиційної політики.

Окрім того, стимулювання інвестиційних процесів тісно пов'язано з податковими важелями: оптимізацією

оподаткування прибутку та дивідендів акціонерних товариств, що створить умови для самофінансування виробничих фондів. Бюджетна політика також має бути спрямована на відмову або обмеження прямого впливу в наданні дотаційної допомоги та акцентуванні видатків на фінансуванні інвестиційно-інноваційних програм.

Розглядаючи інноваційну складову політики, як інструмент розвитку машинобудування, також відзначимо, перш за все, фінансові проблеми. Маючи потужний інтелектуальний потенціал, держава водночас не має можливості наразі фінансувати в достатньому обсязі наукові дослідження та розробки. Обмежені й фінансові можливості самих підприємств машинобудування. Враховуючи високу вартість технологічних інновацій, через фінансові труднощі знижується інноваційна активність у машинобудівній галузі. Відповідно, потребують впровадження непрямі методи стимулювання інноваційних процесів, які спрямовані на створення сприятливих передумов науково-технічного розвитку. Активізація інноваційних процесів також, як і інвестиційних, пов'язана з важелями податкової політики через упровадження системи податкових пільг та преференцій для інноваційних розробок. Засади грошово-кредитної політики також справляють значний вплив на інновації через пільгове кредитування інноваційних проектів.

Звертаючись до інструменту зовнішньоекономічної політики, слід вказати на необхідність збереження експортного ринку машинобудівної продукції, скорочення використання її імпорту за рахунок підвищення якості та технологічності вітчизняної продукції. Серед методів зовнішньоекономічної політики слід відзначити: активізацію України як члена СОТ та асоціацію з ЄС, налагодження економічних стосунків із країнами СНД, застосування важелів інвестиційної та інноваційної політики задля підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняного машинобудування, квотування експорту продукції та імпорту ресурсів для її виготовлення, регулювання ставок ввізного мита на продукцію машинобудування.

Структурно-галузева політика має ґрунтуватися на методах державних замовлень в окремих підгалузях машинобудування, що мають стратегічне значення для національної економіки.

Узагальнюючи вищенаведене, проілюструємо механізм розвитку машинобудівної галузі на *рис. 1*.

ВИСНОВКИ

Таким чином, запропоновано комплексний механізм розвитку машинобудування в умовах виробничо-економічної кризи, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на інтеграції інструментів державної політики. Визначено головну мету розвитку машинобудування, поставлено основні цілі та завдання. Сформовано систему функцій, інструментів, методів та важелів впливу з боку держави на процеси галузевого розвитку.

Удосконалення механізму розвитку машинобудування запропоновано реалізовувати за такими напрямами:

- застосування методичного підходу до ранньої діагностики ознак і симптомів кризи;
- забезпечення політичної та макроекономічної стабільності;
- реформування податкового законодавства через впровадження системи пільг та преференцій;
- стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів;
- удосконалення зовнішньоекономічної політики держави;
- розвиток практики держзакупівель та держзамовлень в окремих підгалузях машинобудівного комплексу.

Означене дозволить підвищити економічні та виробничі результати розвитку галузі, забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світовому ринку, відновити економічне зростання у країні. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є деталізація організаційно-інформаційного забезпечення механізму розвитку машинобудування в умовах виробничо-економічної кризи. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарян О. М., Біленький О. Ю. Машинобудівний комплекс України: стратегічні аспекти розвитку й відносницький підхід. *Держава та регіони*. Сер.: Економіка та підприємництво. 2014. № 3. С. 4–10.

2. Бояринова К. О. Інноваційний розвиток підприємств машинобудування на засадах нооуправління. *Проблеми економіки*. 2014. № 2. С. 230–235.

3. Ватаманюк-Зелінська У. З. Стимулювання розвитку машинобудівного підприємництва в умовах інтернаціоналізації економічної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання. *Бізнес Інформ.* 2016. № 1. С. 219–223.

4. Дикань В. В. Державне регулювання розвитку машинобудування України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. Вип. 42. С. 213–217.

5. Мельник Л. М. Діагностика сучасного стану машинобудівної галузі України у контексті переходу до сталого розвитку. *Інноваційна економіка*. 2016. № 3-4. С. 10–15.

6. Мехович С. А., Пахомова І. В. Розвиток підприємств машинобудівного комплексу на основі кластерного підходу. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Сер.: Технічний прогрес та ефективність виробництва. 2014. № 32. С. 166–169.

7. Набок Є. В. Аналіз особливостей розвитку машинобудівної галузі України. *Бізнес Інформ*. 2013. № 5. С. 139–144.

8. Попова А. О. Сучасний стан, проблеми та напрями розвитку машинобудування в фінансово-економічному механізмі України. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2015. № 1. С. 54–61.

9. Романенко В. А. Розвиток машинобудування в Україні: системний підхід. *Економіка України*. 2013. № 10. С. 56–66.

10. Рішення Правління Національного банку України від 27 жовтня 2016 р. № 372-рш «Про розмір облікової ставки». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB16157.html

Науковий керівник – Смерічевський С. Ф., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення Національного авіаційного університету (м. Київ)

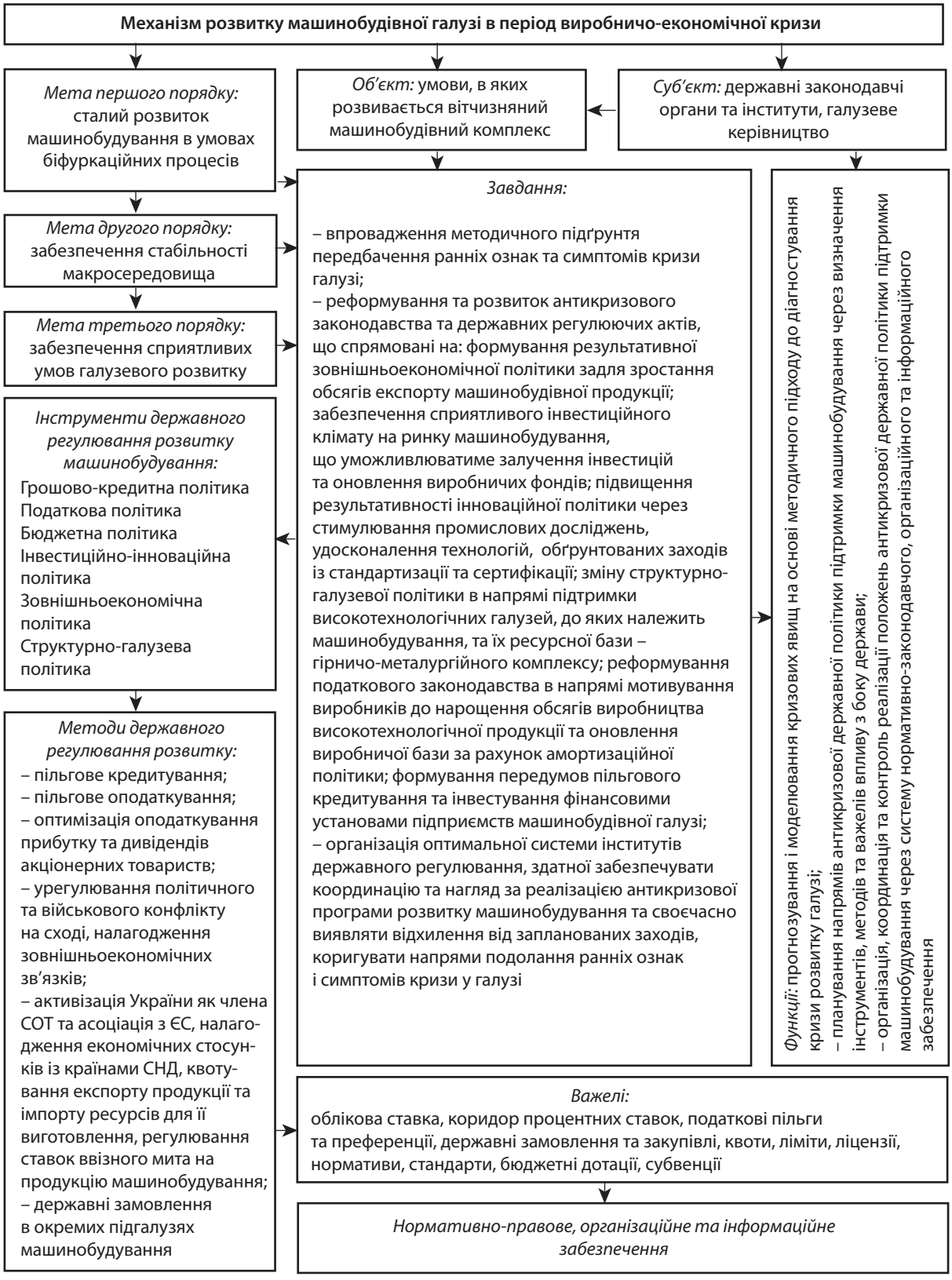

Рис. 1. Механізм розвитку машинобудування в період виробничо-економічної кризи

Джерело: авторська розробка.

REFERENCES

Azarian, O. M., and Bilenkyi, O. Yu. "Mashynobudivnyi kompleks Ukrainy: stratehichni aspekty rozvytku i vidnosnytskyi pidkhid" [Machine-building complex of Ukraine: strategic aspects of development and canonicity approach]. *Derzhava ta rehiony*. Seriia: Ekonomika ta pidpryiemnytstvo, no. 3 (2014): 4-10.

Boiarynova, K. O. "Innovatsiinyi rozvytok pidpryiemstv mashynobuduvannia na zasadakh noopravlinnia" [Innovative development of engineering enterprises on the basis of neoperabelna]. *Problemy ekonomiky*, no. 2 (2014): 230-235.

Dykan, V. V. "Derzhavne rehuliuvannia rozvytku mashynobuduvannia Ukrainy" [State regulation of development of engineering in Ukraine]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, no. 42 (2013): 213-217.

[Legal Act of Ukraine] (2016). http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB16157.html

Melnyk, L. M. "Diahnostyka suchasnoho stanu mashynobudivnoi haluzi Ukrainy u konteksti perekhodu do staloho rozvytku" [Diagnostics of modern state of engineering industry of Ukraine in the context of transition to sustainable development]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 3-4 (2016): 10-15.

Mekhovych, S. A., and Pakhomova, I. V. "Rozvytok pidpryiemstv mashynobudivnoho kompleksu na osnovi klasternoho pidkhodu" [The development of machine-building enterprises on the basis of cluster approach]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI»*. Seriia: Tekhnichnyi prohres ta efektyvnist vyrobnytstva, no. 32 (2014): 166-169.

Nabok, Ye. V. "Analiz osoblyvostei rozvytku mashynobudivnoi haluzi Ukrainy" [The analysis of features of development of engineering industry of Ukraine]. *Biznes Inform*, no. 5 (2013): 139-144.

Popova, A. O. "Suchasnyi stan, problemy ta napriamy rozvytku mashynobuduvannia v finansovo-ekonomichnomu mekhanizmi Ukrainy" [Current state, problems and directions of development of mechanical engineering in the financial-economic mechanism of Ukraine]. *Derzhava ta rehiony*. Seriia: Ekonomika ta pidpryiemnytstvo, no. 1 (2015): 54-61.

Romanenko, V. A. "Rozvytok mashynobuduvannia v Ukraini: systemnyi pidkhid" [The development of engineering in Ukraine: system approach]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 10 (2013): 56-66.

Vatamaniuk-Zelinska, U. Z. "Stymuliuvannia rozvytku mashynobudivnoho pidpryiemnytstva v umovakh internatsionalizatsii ekonomichnoi diialnosti vitchyznianykh subiektiv hospodariuvannia" [Stimulating the development of machine-building enterprises in the conditions of internationalization of economic activities of domestic enterprises]. *Biznes Inform*, no. 1 (2016): 219-223.